

AGNIESZKA GRUCKA¹

Operacje plastyczne okolicy twarzy w Szpitalu Ujazdowskim w Warszawie podczas II wojny światowej

Plastic surgery of the facial area at the Ujazdowski Castle Hospital in Warsaw during World War II

¹ prywatna praktyka, Szczecin (<https://orcid.org/0009-0009-9660-1145>)

ABSTRAKT

Korzenie chirurgii plastycznej sięgają 2 tys. lat p.n.e. Pierwsze operacje plastyczne były wykonywane już w starożytnych Indiach. Początek rozwoju współczesnej chirurgii plastycznej w Polsce datuje się na koniec XIX, początek XX w. Jednym z prekursorów tej dziedziny medycyny w Polsce był dr Stanisław Michałek-Grodzki. Podczas II wojny światowej prowadził oddział chirurgii plastycznej, na którym były wykonywane bardzo precyzyjne zabiegi i operacje odtwórcze. Wszystko wskazuje na to, że dr Michałek-Grodzki uratował wielu rannych przed trwałym „zniekształceniem”.

Celem artykułu jest udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy podczas II wojny światowej w Szpitalu Ujazdowskim były przeprowadzane z sukcesem operacje plastyczne twarzy. Aby potwierdzić hipotezę, przeanalizowano 301 historii chorób pacjentów Oddziału IV A, które znajdują się w dokumentach pozostawionych przez dr. Michałka-Grodzkiego i przekazanych do Muzeum Historii Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu przez jego bliskiego krewnego.

Słowa kluczowe: Szpital Ujazdowski, operacje plastyczne, dr Stanisław Michałek-Grodzki

ABSTRACT

The origins of plastic surgery date back to the 2000 years BC. The first plastic surgeries were performed in ancient India. The beginning of the development of modern plastic surgery in Poland dates back to the end of the 19. and beginning of the 20. century. One of the precursors of this field of medicine in Poland was Dr. Stanisław Michałek-Grodzki. During World War II, he ran a plastic surgery department. Very precise works were performed in his department. Everything seems to indicate that he saved many wounded from permanent „disability”.

The aim of the article is to find an answer to the question whether plastic surgeries were successfully performed in the maxillofacial region during World War II at the Ujazdowski Hospital. To confirm the hypothesis, 301 medical records of patients from Ward IV A were analyzed. The documents were left by Dr. Michałek-Grodzki and donated to the Museum of the History of Medicine of the Poznań Medical University by his close relative.

Keywords: Ujazdowski Hospital, plastic surgeries, Dr. Stanisław Michałek-Grodzki

WPROWADZENIE

Spuścizna po dr. Stanisławie Michałku-Grodzkim zawiera historie chorób pacjentów, zdjęcia RTG, fotografie, filmy, księgę oddziałową, artykuły oraz dokumenty. Większość zbioru jest bardzo dobrze zachowana. Celem artykułu jest udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy w czasie II wojny światowej w Szpitalu Ujazdowskim były przeprowadzane z sukcesem operacje plastyczne w obrębie twarzy. Zastosowano metodę statystyczną, retrogresywną, porównawczą [1, s. 311–330].

POCZĄTKI WSPÓŁCZESNEJ CHIRURGII PLASTYCZNEJ NA ŚWIECIE

Początki współczesnej chirurgii plastycznej twarzy zostały przedstawione w książce *Plastic Surgery of the Face (Chirurgia plastyczna twarzy)* [2]. Za ojca chirurgii plastycznej na arenie międzynarodowej uznaje się Haralda Delfa Gilliesa. Pochodził z Nowej Zelandii, jednak studia ukończył w Cambridge, w Wielkiej Brytanii. Z wykształcenia był otolaryngologiem. W 1915 r. w 13 Szpitalu stacjonarnym w Wimereux we Francji poznał dentystę, Auguste'a Valadiera, który zajmował się leczeniem urazów w okolicy szczękowo-twarzowej. Tematyka tych urazów zainteresowała Harolda Gilliesa do tego stopnia, że udał się na staż (?) do kliniki prowadzonej przez Hippolyte'a Morestina, również we Francji. Podczas I wojny światowej Gillies otworzył kliniki w Aldershot, a następnie w Sidcup. W placówkach tych leczono rannych żołnierzy [3].

Do wybitnych chirurgów plastycznych należeli również profesorowie Pierre Sebileau, Fernand Lemaitre i Léon Dufourmentel [4]. Pierwszy z nich był dyrektorem oddziału laryngologicznego, ale interesował się także chirurgią szczękowo-twarzową. Uważał, że w pracy chirurga istotne jest kierowanie się anatomią [5, s. 79–81]. W 1898 r. napisał książkę dotyczącą chirurgii czaszki (pt. *Therapeutique chirurgicale des maladies du crâne (Terapia chirurgiczna chorób czaszki)*). Jego nazwiskiem nazwano nawet jedno z więzadeł [6, s. 4–16]. Dwaj następni wspomniani chirurdzy to jego uczniowie. Fernand Lemaitre pracował jako dyrektor ośrodka chirurgii plastycznej w Vichy podczas II wojny światowej [5, s. 79–81]. Na Pierwszym Międzynarodowym Zjeździe Otolaryngologów w Kopenhadze w 1928 r. wygłosił odczyt na temat leczenia ropni mózgu [7]. Drugi z chirurgów był zięciem prof. Sebileau i w życiu zawodowym zajmował się chirurgią szczękowo-twarzową. Opracował technikę płata romboidalnego uszypułowanego, która polegała na utworzeniu unaczynionego, uszypułowanego płata skórniego w kształcie rombu i przemieszczeniu go w inną okolicę.

Ta technika została nazwana jego nazwiskiem [8, s. 24–28]. W okresie międzywojennym we Francji chirurgia plastyczna nie cieszyła się zbyt dużą popularnością. Niektóre zabiegi były traktowane jako szarlataneria, np. głośna była tzw. sprawa Dujariera. Charles Dujarier przeprowadził nieudaną operację plastyczną, która miała polegać na usunięciu tkanki tłuszczowej z łydki jednej z pacjentek. W wyniku komplikacji po zabiegu konieczna była amputacja nogi. W związku z tym odbył się proces sądowy, który przyczynił się do dyskusji na temat moralności chirurgii plastycznej. Pionierzy tej gałęzi medycyny we Francji również brali w niej udział. Léon Dufourmentel bronił chirurga na łamach czasopisma „Le Figaro”, Fernand Lemaitre zaś nie wspierał oskarżonego [9, s. 1–22].

Ze słynnych klinik należy wymienić kliniki chirurgii plastycznej w Pradze i Mediolanie. Interesująca wydaje się historia praskiej kliniki. W pierwszej kolejności prof. František Burian zajmował się zniekształceniami ciał żołnierzy podczas I wojny światowej, następnie inwalidów wojennych, a potem ludności cywilnej. Placówka była wyposażona w automatyczne ssaki. Prowadzono dokładną dokumentację pacjentów wraz z fotografiami przed operacją i po niej. Operacji z zakresu „kosmetyki” nie wykonywano w ogóle lub wykonywano je bardzo rzadko. O zainteresowaniu chirurgią plastyczną na arenie międzynarodowej może świadczyć również III Kongres Chirurgii Plastycznej, który odbył się w Mediolanie [10, s. 3–15].

POCZĄTKI WSPÓŁCZESNEJ CHIRURGII PLASTYCZNEJ W POLSCE

Jednym z pierwszych śladów wykonywania zabiegów z zakresu współczesnej chirurgii plastycznej w Polsce jest artykuł z 1867 r.: *Opis i rozbiór krytyczny trzech pomyślnie wykonanych plastycznych operacji powiek* autorstwa Witolda Jodki-Narkiewicza [11]. Następnie ukazały się artykuły: *O zabiegach plastycznych dla pokrycia większych ubytków i owrzodzeń oraz szereg przypadków operowanych według metody autoplastycznej* Massa Aleksandra Bossowskiego z 1889 r. [12], *O operacjach upiększających* Antoniego Gabryszewskiego z 1896 r. [13] oraz *Operacja wytwórcza wargi dolnej po jej wycięciu* Stanisława Niedźwieckiego z 1928 r. [14]. Warto zauważyć, że w artykule Antoniego Gabryszewskiego chirurgia plastyczna określana jest terminem *chirurgia decoratoria*, brakuje w nim też typowego dla dr. Michałka-Grodzkiego zwracania uwagi na odtworzenie funkcji operowanych części ciała [13]. Jednak już u Aleksandra Bossowskiego istnieje podkreślanie funkcji danych narządów [12]. Warto również zaznaczyć, że Stanisław Niedźwiecki przedstawia nie sam przebieg procedury

wymyślonej przez autorytet, lecz własną modyfikację tego zabiegu [14]. Przytoczone przykłady wykazują, iż zabiegi chirurgii plastycznej były w Polsce wykonywane jeszcze przed I wojną światową, jednak chirurgia plastyczna czekała na kogoś, kto ją rozpowszechni.

Problematykę początków współczesnej chirurgii plastycznej w Polsce porusza dzieło *O chirurgii polskiej końca XX wieku* pod redakcją prof. dr. hab. med. Wojciecha Noszczyka. W opracowaniu tym wymienia się nazwiska prof. Władysława Dobrzanieckiego i dr. Stanisława Michałka-Grodzkiego jako prekursorów nowej gałęzi medycyny [15, s. 481–491]. Doktor Stanisław Michałek-Grodzki, urodzony w 1889 r. w Strzelcach Wielkopolskich, był jednym z pierwszych polskich chirurgów plastycznych. Zanim został lekarzem, odebrał wykształcenie na światowym poziomie. Studiował medycynę w Niemczech, w Monachium. W wieku 25 lat został absolwentem kierunku lekarskiego Uniwersytetu we Wrocławiu. W latach 1914–1918 był lekarzem w szpitalach wojskowych. Odnosił rany podczas walk na froncie egipsko-palestyńskim. Przyczynił się do wzniesienia buntu wśród Polaków służących w armii niemieckiej, za co trafił do aresztu w Haidar Pasza na terenie Turcji. W wieku 32 lat obronił pracę dokorską na Uniwersytecie Jagiellońskim. Dla adepta chirurgii plastycznej przełomowy okazał się jednak rok 1930. To właśnie wtedy Michałek-Grodzki zaczął pobierać nauki z zakresu chirurgii plastycznej w Paryżu.

Kształcił się u wybitnych ówczesnych specjalistów, profesorów: Pierre'a Sebileau, Fernanda Lemaitre'a, Léona Dufourmentela [4]. Poza Paryżem bohater niniejszego artykułu odwiedził również kliniki chirurgii plastycznej w Pradze i Mediolanie. Do Mediolanu dr Michałek-Grodzki wyjechał z Czechosłowacji tuż przed wysadzeniem mostu na niemieckiej granicy oraz przed przerwaniem linii kolejowych w 1938 r. III Kongres Chirurgii Plastycznej w Mediolanie w 1938 r. był liczniejszy od poprzednich – wzięło w nim udział 150 lekarzy z Europy, Egiptu i Ameryki. Profesor Giorgio Sovereneno Rosselli zaprezentował kilka zabiegów w prowadzonym przez siebie Zakładzie Sarfatti. Mediolański zakład chirurgii plastycznej specjalizował się w rhinoplastyce, przeszczepach skóry, leczeniu rozszczepów wargi i/lub podniebienia. Doktor Michałek-Grodzki odwiedził także Ambulatorium Chirurgii Plastycznej przy Klinice Chirurgicznej Uniwersytetu Rzymskiego [10, s. 3–15]. Warto nadmienić, że był też autorem wielu artykułów, w tym poruszających temat zabiegów w rejonie twarzy, np. *Kilka przypadków plastyki nosa* [16].

Podobnie jak we Francji, nowa gałąź medycyny nie spotkała się w Polsce z dobrym przyjęciem. Doktor Michałek-Grodzki był niejednokrotnie posądzany o szarlatanerię. Nawet medycy nie rozumieli celowo-

ści przeprowadzanych zabiegów, a chirurgia plastyczna była przez nich określana mianem kosmetyki. W 1937 r. dr Michałek-Grodzki odniósł pierwszy istotny sukces. Przydzielono mu cztery łóżka dla „zniekształconych” pacjentów w Klinice Uniwersytetu Warszawskiego. W swojej dokumentacji dr Michałek-Grodzki używa określenia „zniekształceni”. Słowo to oznaczało pacjentów z wrodzoną lub nabytą wadą, która wymagała interwencji chirurga plastycznego.

Rok 1939 pokazał, jak bardzo mylono się w stosunku do chirurgii plastycznej. Po wybuchu II wojny światowej bohater niniejszego artykułu został starszym ordynatorem IV Oddziału Szpitala Ujazdowskiego w Warszawie. Powierzony mu wówczas oddział liczył nie cztery, ale 120 łóżek. Wiadomo, iż doktor operował również Żydów w Lecznicy Omega, w której wykonywał operacje odwracające skutki obrzezania i – według przekazów ustnych – operacje nosów semickich.

Prawdopodobnie to właśnie ta działalność doktora zwróciła na niego uwagę Gestapo. W związku z tym w 1944 r. Michałek-Grodzki musiał szukać schronienia w Luboniu koło Poznania. Warto zwrócić uwagę na fakt, iż swoich pacjentów umieścił w lecznicy Henryka Webera przy ul. Chmielnej w Warszawie. Podczas jego działalności w tej samej lecznicy przebywali Bronisław Pietraszewicz (pseudonim „Lot”) i Marian Senger (pseudonim „Cichy”) [4].

PORÓWNANIE POSTACI HAROLDA GILLIESA I STANISŁAWA MICHAŁKA-GRODZKIEGO

Na podstawie zachowanych artykułów autorstwa obu przedstawicieli chirurgii plastycznej można dopatrzeć się podobieństwa w ich metodach pracy, podejściu do zagadnienia, wykonywaniu operacji, a także w ich życiorysach. Sir Harold Gillies jest autorem wielu artykułów, m.in. *Surgical Replecement of the Breast* (*Chirurgiczne odtworzenie piersi*) [17], *Team Surgery in Cancer* (*Zespół chirurgiczny w [terapii] raka*) [18], *The Price of Ethics* (*Cena etyki*) [19], *Experiences with Fascia Lata Grafts in the Operative Treatment of Facial Paralysis* (*Doświadczenia z przeszczepami z powięzi szerokiej uda w operacyjnym leczeniu porażenia twarzy*) [20]; współautorem: *The Late Surgical Complications of Fracture of the Mandible* (*Późne powikłania złamania żuchwy*) [21], *Ox Cartilage in Plastic Surgery* (*Chrząstka wołowa w chirurgii plastycznej*) [22], *The Role of Plastic Surgery in Burns Due to Roentgen Rays and Radium* (*Rola chirurgii plastycznej w oparzeniach promieniowaniem rentgenowskim oraz radem*) [23]. W artykule *Surgical Replecement of the Breast* zwraca uwagę nie tylko na estetykę, ale również na elementy zdrowotne towarzyszące mastektomii, np. ściągające blizny, które mogą ulec proce-

sowi nowotworzenia [17]. Podobnie jak dr Michałek-Grodzki, w swoich artykułach zwracał uwagę na elementy zdrowotne, np. odtworzenie funkcji brodawki piersiowej czy ułatwienie procesu oddychania. Należy tu wymienić takie prace, jak: *Technika operacyjna. Zniekształcenie brodawek gruczołów piersiowych* [24], *Kilka przypadków plastyki nosa* [16]. W artykule *Team Surgery in Cancer (Zespół chirurgiczny w [terapii] raka)* autor podkreślał znaczenie pracy zespołowej dla dobra przebiegu leczenia pacjenta. Każdy ze specjalistów powinien wykonywać swoją pracę najlepiej, jak potrafi, ufając, iż kolejny specjalista zrobi tak samo [18]. W tym kontekście warto zatem wspomnieć o tym, że w czasopiśmie „Biologia Lekarska” z 1937 r. widnieje ogłoszenie dr. Stanisława Michałka-Grodzkiego w sprawie współpracy z innymi lekarzami interesującymi się leczeniem zniekształceń, a mianowicie z endokrynologami, dermatologami, fizjoterapeutami, psychoanalitykami, ortopedami i stomatologami [25].

W artykule *The Price of Ethics* Gillies zwraca uwagę, jak ważna jest edukacja społeczeństwa na temat chirurgii plastycznej [19]. Z kolei dr Michałek-Grodzki uczestniczył w spotkaniach mających na celu rozpowszechnienie wiedzy dotyczącej interesującej go gałęzi medycyny. Zachował się afisz [26], z 15 września 1931 r., informujący o wygłoszeniu w tym dniu odczytu przez chirurga-kosmetyka o godzinie 20.15 w sali Towarzystwa Higienicznego mieszczącej się przy ul. Karowej 31 w Warszawie. Odczyt miał dotyczyć chirurgii kosmetycznej i jej znaczenia społecznego. Referat podejmował temat zachowania młodości, walki z „brzydotą i starością” oraz korekty zniekształceń twarzy, szyi, piersi, brzucha, a także rozwoju chirurgii kosmetycznej. Poruszano też kwestię wyglądu zewnętrznego i jego wpływu na życiowe powodzenie oraz małżeństwo [19].

Artykuły dr. Gilliesa: *The Late Surgical Complications of Fracture of the Mandible* [21], *Ox Cartilage in Plastic Surgery* [22] i *Experiences with Fascia Lata Grafts in the Operative Treatment of Facial Paralysis* [20] dowodzą, że przedmiotem jego zainteresowań był również rejon twarzy. Jako laryngolog zapewne posiadał odpowiednie kwalifikacje do przeprowadzania zabiegów w tym rejonie anatomicznym. Również dr Stanisław Michałek-Grodzki w swoich publikacjach poruszał zagadnienia dotyczące rejonu twarzy, np. *Kilka przypadków plastyki nosa* [16]. Interesujący jest też fakt, że obaj lekarze w swoich artykułach odwołują się do przeżyć z I wojny światowej. Ojciec chirurgii plastycznej w Wielkiej Brytanii powołuje się na swoje doświadczenia w artykule: *The Late Surgical Complications of Fracture of the Mandible* [21], w którym podkreśla, że rany w rejonie twarzy odnoszone w okresie pokoju mają inny charakter niż te odnoszone w czasie wojny. Pierwsze z reguły są pozbawione ciał obcych, goją się

szybciej, drugie zaś często mają pozostałości prochu, goją się trudniej. Z kolei dr Michałek-Grodzki zwraca uwagę, że chirurgia plastyczna rozwijała się w czasie I wojny światowej, a zdobyte doświadczenia przydają się w czasach pokoju do zaopatrywania rannych w wypadkach komunikacyjnych oraz cierpiących na choroby weneryczne [27, s. 4–6].

Zastosowano rozumowanie *per analogiam* do postawienia założenia, że operacje plastyczne w obrębie twarzy były przeprowadzane podczas II wojny światowej w Szpitalu Ujazdowskim, w którym pracował dr Michałek-Grodzki. Oznacza to, że znając początki chirurgii plastycznej w Wielkiej Brytanii, uznano, iż podobnie mogło być w Polsce. Za przesłankę do wysunięcia takiej hipotezy uważa się posiadanie odpowiednich umiejętności do wykonywania tego typu zabiegów przez dr. Michałka-Grodzkiego. Istotne wydaje się również podobieństwo między wymienianymi postaciami w podejściu do omawianego zagadnienia i problemów, z którymi musieli się zmagać.

OPERACJE PLASTYCZNE W SZPITALU UJAZDOWSKIM – ANALIZA ILOŚCIOWA

W niniejszym artykule zastosowano technikę pośrednią w udowadnianiu faktów historycznych. Wykonano analizę tekstów źródłowych w postaci książki operacyjnej Oddziału IV A w okresie 11 września 1939 r. do 23 lutego 1943 r.

Wyniki: dzięki dr. Stanisławowi Michałkowi-Grodzkiemu wielu tzw. zdeformowanych pacjentów uzyskało pomoc. Osobiście wykonał część z 845 operacji i zabiegów przeprowadzonych w latach 1939–1943 na Oddziale IV A, przy innych asystował, zwłaszcza gdy pojawiało się nazwisko nowego chirurga. Zanim nowy chirurg wykonał samodzielny zabieg, najpierw asystował dr. Michałkowi-Grodzkiemu, który następnie asystował jemu. Wygląda na to, że dr Michałek-Grodzki stworzył zespół, który działał, opierając się na zasadzie mistrz–uczeń. W okresie od 11 września 1939 r. do 23 lutego 1943 r. dr Michałek-Grodzki wykonał osobiście 544 zabiegi i asystował przy 115. Oznacza to, że wykonał 64,38% wszystkich zabiegów na prowadzonym przez siebie oddziale, w 13,61% zaś asystował. Można zatem uznać, iż uczestniczył w prawie 80% zabiegów (77,99%). Do znieczulenia stosowano prokainę, prokainę z adrenaliną, kokainę 3%, 10%, Evipan, chloroform z eterem, chloroacetyl i eter. 505 zabiegów przeprowadzono z zastosowaniem Novocainy lub Novocainy z adrenaliną. Stanowi to 59,76% wszystkich zabiegów.

Ze względu na stopień trudności przeprowadzanych zabiegów należy wysunąć wniosek, że na Oddziale IV A w latach 1939–1943 mogło brakować znieczuleń. Druga

teoria dotycząca powszechnego wykonywania zabiegów w znieczuleniu Novocainą może odnosić się do tego, że narkoza eterowa była niebezpieczna dla pacjentów [28].

OPERACJE PLASTYCZNE W SZPITALU UJAZDOWSKIM – ANALIZA JAKOŚCIOWA

Przez ostatnie dwa lata analizowano historie chorób i zdjęcia będące częścią spuścizny po dr. Michałku-Grodzkim, liczącej 301 przypadków pacjentów. Ponownie zastosowano technikę bezpośrednią oceny faktów historycznych. W badaniu uwzględniono 146 dokumentów. Pozostałe odrzucono ze względu na: braki w dokumentacji medycznej, zabiegi wykonywane poza rejonem twarzy, nieczytelne karty pacjentów lub leczenie poza Szpitalem Ujazdowskim. Za braki w dokumentacji uznano też zestawy zdjęć bez opisów, nawet jeśli ze zdjęć wynikało, że rysy twarzy podczas leczenia znacznie się poprawiły. W takich przypadkach nie było wiadomo, jakie zabiegi zostały przeprowadzone i w której placówce. Spuścizna znajdująca się w Muzeum w Poznaniu zawiera także karty pacjentów ze Szpitala Miejskiego w Pabianicach – ich również nie uwzględniono w analizie. Ponadto wzięto pod uwagę tylko urazy. Wykluczono przypadki zniekształceń powstałych w wyniku chorób infekcyjnych (kiły) i wad wrodzonych (rozszerzenia podniebienia).

Należy zwrócić uwagę, iż ran odniesionych podczas II wojny światowej w rejonie twarzy nie stanowiły zadrapania. W spuściźnie pozostawionej przez dr. Michałka-Grodzkiego spotyka się złamania żuchwy, szczęki z brakiem kości, perforację podniebienia, brak wargi górnej lub dolnej, brak nosa, blizny ściągające okoliczne tkanki. Obrażenia te stanowiły nie lada wyzwanie dla ówczesnej chirurgii. Często się zdarzało, że ranny żołnierz trafiał do szpitala polowego, w którym ratowano mu życie, zszywając tkanki tak, aby powstrzymać krwotok. W szpitalach polowych nie dysponowa-

no wtedy wiedzą pozwalającą na takie zaopatrzenie ran, które umożliwiłoby pełne zachowanie funkcji poszczególnych elementów twarzy.

Historie chorób pacjentów zostały przeanalizowane pod kątem typów przeprowadzanych zabiegów.

Zwrócono szczególną uwagę na efekt końcowy.

Na Oddziale IV A wykonywano zabiegi wycięcia blizn, przemieszczenia uszypułowanych płatów skórnych, przeszczepów kości (np. pobranych z kości biodrowej, łuku żebrowego lub kości podudzia) i skóry (wykorzystywano płaty uszypułowane i wolne przeszczepy), plastykę nosa oraz warg. Ponadto nacinano ropnie i oczyszczano przetoki. Stosowano również leczenie zachowawcze złamań lub zachowawczo-chirurgiczne. W badaniu nie uwzględniono pacjentów, którzy nie przeszli żadnego zabiegu chirurgicznego, leczonych wyłącznie ortopedycznie przy pomocy szyn i wycięgów.

Poniższa tabela (tab. 1) przedstawia liczbę pacjentów, u których przeprowadzono zabiegi z zakresu chirurgii plastycznej. Warto zwrócić uwagę, że u pacjentów, którzy przeszli plastykę warg, również wykonywano wycięcie blizn. Ze względu na złożoność zabiegów plastyki nosa nie obliczono osobno, czy pacjenci przechodzili wycięcie blizn bądź przeszczep kości.

Przeprowadzono 20 udanych zabiegów plastyki warg (stanowi to 17,12% badanych), 24 zabiegi z przemieszczonymi płatami (16,45% badanych), 7 wolnych przeszczepów skóry (4,79% badanych) oraz 22 zabiegi plastyki nosa (15,07% badanych). Najczęściej wykonywanym zabiegiem było wycinanie blizn – z sukcesem przeprowadzono je u 50% badanych. Warto zaznaczyć, że czasami u jednego pacjenta wykonywano kilkakrotne wycięcie blizn, żeby uzyskać zadowalający efekt, jednak w niniejszej analizie każdego pacjenta poddanego wycięciu blizn uwzględniono tylko jeden raz. Ponadto wycięcie blizn stosowano również jako etap plastyki warg [29]. Na podstawie historii chorób pacjentów określono, które zabiegi przyniosły pozytywny efekt.

Tabela 1. Pacjenci, u których były przeprowadzane zabiegi z zakresu chirurgii plastycznej twarzy w Szpitalu Ujazdowskim

Typ zabiegu	Zabiegi zakończone powodzeniem na podstawie historii chorób, zdjęć	Zabiegi nieudane na podstawie historii chorób
Wycięcie blizn	73	
Zastosowanie płata przemieszczonego	24	
Przeszczep kości	30	4
Plastyka nosa	22	
Plastyka warg	25	

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów źródłowych

WNIOSKI

Nie ulega żadnej wątpliwości, że zabiegi z zakresu chirurgii plastycznej okolicy twarzy były przeprowadzane w Szpitalu Ujazdowskim w czasie II wojny światowej. Na podstawie księgi oddziałowej i kart pacjentów oraz fotografii można wnioskować, iż Oddział IV A rzeczywiście funkcjonował, a dr Stanisław Michałek-Grodzki i jego zespół wywiązywali się dobrze ze swoich obowiązków.

I wojna światowa wymusiła rozwój chirurgii plastycznej w Wielkiej Brytanii, podobną sytuację spowodowała II wojna światowa w Polsce. Warto zwrócić uwagę, iż w latach 1914-1918 Polska nie istniała jako państwo na mapie Europy. Możliwe, że fakt ten przyczynił się do opóźnienia rozwoju chirurgii plastycznej.

Po zakończeniu II wojny światowej dr Stanisław Michałek-Grodzki wielokrotnie zwracał się do różnych władz z prośbą o umożliwienie otwarcia kliniki chirurgii plastycznej – niestety bezskutecznie. Dopiero w 1951 r. jego marzenie się spełniło. W Polanicy-Zdroju otwarto Oddział Chirurgii Plastycznej, a dr Michałek-Grodzki został mianowany dyrektorem szpitala. Niestety, niespełna sześć miesięcy później zmarł, wyczerpany długą chorobą [4].

Jego dzieło kontynuował dr Michał Krausse, który również kształcił się w Pradze. Polskie Towarzystwo Chirurgii Plastycznej i Rekonstrukcyjnej powstało jako samodzielna struktura dopiero w 1986 r. Wcześniej działało jako podjednostka Towarzystwa Chirurgów Polskich [30].

I. Ryc. Księga Oddziału IV A

Wiek	Nazwa choroby	Stan	Procedura	Operacja	Uwagi
1916	Ranina w okolicy oka i nosa, pęknięcie skóry	Wstrząs	14.10	Operacja plastyczna w okolicy oka i nosa	Michał-Grodzki
1914	Ranina w okolicy oka i nosa, pęknięcie skóry	Wstrząs	22.10	Operacja plastyczna w okolicy oka i nosa	Michał-Grodzki
1909	Ranina w okolicy oka i nosa, pęknięcie skóry	Wstrząs	14.10	Operacja plastyczna w okolicy oka i nosa	Michał-Grodzki
1904	Ranina w okolicy oka i nosa, pęknięcie skóry	Wstrząs	14.10	Operacja plastyczna w okolicy oka i nosa	Michał-Grodzki
1916	Ranina w okolicy oka i nosa, pęknięcie skóry	Wstrząs	14.10	Operacja plastyczna w okolicy oka i nosa	Michał-Grodzki
1914	Ranina w okolicy oka i nosa, pęknięcie skóry	Wstrząs	14.10	Operacja plastyczna w okolicy oka i nosa	Michał-Grodzki
1910	Ranina w okolicy oka i nosa, pęknięcie skóry	Wstrząs	14.10	Operacja plastyczna w okolicy oka i nosa	Michał-Grodzki
1915	Ranina w okolicy oka i nosa, pęknięcie skóry	Wstrząs	14.10	Operacja plastyczna w okolicy oka i nosa	Michał-Grodzki
1914	Ranina w okolicy oka i nosa, pęknięcie skóry	Wstrząs	14.10	Operacja plastyczna w okolicy oka i nosa	Michał-Grodzki
1910	Ranina w okolicy oka i nosa, pęknięcie skóry	Wstrząs	14.10	Operacja plastyczna w okolicy oka i nosa	Michał-Grodzki

II. Ryc. Księga oddziałowa. Fragment bez nazwisk pacjentów. Nazwiska zespołu dr. Michałka-Grodzkiego zostały zamazane.

PIŚMIENNICTWO:

- [1] Topolewski J., *Metodologia historii*, PWN, Warszawa (Polska) 1968.
- [2] Gillies H., *Plastic Surgery of the Face*, Fb & c Ltd, 2018 (reprint oryginału: Gillies H., *Plastic Surgery of Face*, Oxford Medical Publication, London 1920).
- [3] Solish M.J., Roller J.M., Zhong T., Sir Harold Gillies: The Modern Father of Plastic Surgery. *Plast Reconstr Surg*, 2023 152(1), 203e–204e, doi: 10.1097/PRS.00000000000010279.
- [4] Ciesielska M., Dr Stanisław Michałek-Grodzki (1889–1951) – twórca polskiej szkoły chirurgii plastycznej. *Now Med*, 2019, 26(4), 146–150.
- [5] Haeseker B., *Dr J.S.F. Esser and His Influence on the Development of Plastic and Reconstructive Surgery*, rozprawa napisana pod kierunkiem prof. dr. J.C. van der Meulena, prof. dr. D. de Moulina, Rotterdam (Nederland) 1983, [online] https://repub.eur.nl/pub/32299/831109_Haeseker,%20Barend.pdf – 27.04.2023.
- [6] Rzepecki W., Leczenie gruźlicy płuc torakoplastyką. *Gruźlica*, 1948, XVI (30), 4–16, [online] <https://pbc.gda.pl/Content/57943/1948.pdf> – 27.04.2023.
- [7] Szmurło J., Wrażenia I-go Międzynarodowego kongresu otolaryngologów w Kopenhadze. *Polski Przegląd Otolaryngologiczny*, 1928, V (1-2), 105–111, [online] https://jbc.bj.uj.edu.pl/Content/366399/PDF/NDIGCZAS016666_1928_001_002.pdf – 27.04.2023.
- [8] Wroński K., Bocian R., Westfal T., Chirurgiczne leczenie zatoki włosowej – opis przypadku i przegląd piśmiennictwa. *Pielęgniarstwo Chirurgiczne i Angiologiczne*, 2010, 1, 24–28, [online] <https://www.termedia.pl/Chirurgiczne-leczenie-zatoki-wlosowej-8211-opis-przypadku-i-przeglad-pismienictwa,50,14608,1,0.html> – 29.04.2023.
- [9] Le He'naff Y., Cosmetic Surgery on Trial: How the Dujarier Case Impacted its Practice and Structure in France during the Interwar Period. *Social History of Medicine*, 2018, 0(0), 1–22, [online] <https://hal.science/hal-01684141/document> – 6.05.2023.
- [10] Michałek-Grodzki S., Chirurgia plastyczna za granicą. *Chirurg Polski*, 1939, IV (3), 3–15, Biblioteka Narodowa (dalej: BN), sygn. 653.039, www.academica.edu.pl – 20.06.2023.
- [11] Jodko-Narkiewicz W., *Opis i rozbiór krytyczny trzech pomyślnie wykonanych plastycznych operacji powiek*, 1867, Biblioteka Jagiellońska (dalej: BJ), sygn. 450884 II, www.academica.edu.pl – 20.01.2024.
- [12] Bossowski A., *O zabiegach plastycznych dla pokrycia ubytków i owrzodzeń oraz szereg przypadków operowanych według metody Massa*, 1889, BJ, sygn. 45916 II, www.academica.edu.pl – 20.01.2024.
- [13] Gabryszewski A., O operacjach upiększających. *Przegl Lek*, 1896, 15, BJ, sygn. 46145 II, www.academica.edu.pl – 20.01.2024.
- [14] Niedźwiecki S., Operacje wytwórcze wargi dolnej po jej wycięciu. *Pol Przegl Chir*, 1928, 17, 490–491, BN, sygn. 651.774, www.academica.edu.pl – 20.01.2024.
- [15] Kobus K., Wójcik P., *O chirurgii polskiej końca XX wieku*, red. Noszczyk W., Fundacja „Polski Przegląd Chirurgiczny”, Warszawa (Polska) 2001.
- [16] Michałek-Grodzki S., Kilka przypadków plastyki nosa. *Chirurg Polski*, 1939, IV (6), 369–372.
- [17] Gillies H., Surgical Replacement of the Breast. *Proc R Soc Med*, 1959, 52, 597–602, sagepub.com – 5.06.2023.
- [18] Gillies H., Team Surgery in Cancer. *Proc R Soc Med*, 1949, 42(3), 176–183, [online] <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2081239/> – 20.01.2023.
- [19] Gillies H., The Price of Ethics. *British Medical Journal*, 1959, 1(5136), 1525, [online] <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC1993754/> – 4.06.2023.
- [20] Gillies H., Experiences with Fascia Lata Grafts in the Operative Treatment of Facial Paralysis. *Proc R Soc Med*, 1934, 27(10), 99–104, doi: 10.1177/003591573402701039.
- [21] Gillies H., McIndoe A., The Late Surgical Complications of Fracture of the Mandible. *British Medical Journal*, 1933, 2(3805), 1060–1063, [online] <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC2369798/> – 3.06.2023.
- [22] Gillies H., Kristensen H., Ox Cartilage in Plastic Surgery. *British Journal of Plastic Surgery*, 1951–1952, 4, 63–73.
- [23] Gillies H., McIndoe A., The Role of Plastic Surgery in Burns Due to Roentgen Rays and Radium. *Annals of Surgery*, 1935, 101(4), 979–996, [online] <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/17856547/> – 5.06.2023.
- [24] Michałek-Grodzki S., Technika operacyjna. Zniekształcenie brodawek gruczołów piersiowych. *Chirurg Polski*, 1938, 3(2), 80–88.
- [25] Michałek-Grodzki S., Ogłoszenie. *Biologia Lekarska*, 1937, 16(5), 242.
- [26] Afisz z dnia 19 września 1931, Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku.
- [27] Michałek-Grodzki S., Zniekształcenia i chirurgia plastyczna. *Wiadomości Medyczne*, 1939, 6(1), 4–6.
- [28] Archiwum Muzeum Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu (dalej: AMUMwP), Spuścizna po dr. S. Michałku-Grodzkim, sygn. CHR-002848.
- [29] AMUMwP, Spuścizna po dr. S. Michałku-Grodzkim, sygn.: CHR-002849–CHR-002887, CHR-002889–CHR-003040, CHR-003144, CHR-003300–CHR-003302, CHR-003437, CHR-002850, CHR-002851, CHR-002852, CHR-002853, CHR-002854, CHR-002855, CHR-002856, CHR-002857, CHR-002858, CHR-003300, CHR-002859, CHR-002860, CHR-002936, CHR-002861, CHR-002862, CHR-002863, CHR-003301, CHR-002864, CHR-002865, CHR-002866, CHR-002867, CHR-002868, CHR-002869, CHR-003302, CHR-002870, CHR-002871, CHR-002872, CHR-002873, CHR-002874, CHR-002875, CHR-002876, CHR-002877, CHR-002878, CHR-002879, CHR-002880, CHR-002881, CHR-002882, CHR-002883, CHR-002884,

CHR-002885, CHR-002886, CHR-002887, CHR-002889,
CHR-002890, CHR-002891, CHR-002892, CHR-002893,
CHR-002894, CHR-002895, CHR-002896, CHR-002897,
CHR-002898, CHR-002899, CHR-002900, CHR-002901,
CHR-002902, CHR-002903, CHR-002904 CHR-002905,
CHR-002906, CHR-002907, CHR-002908, CHR-002909,
CHR-002910, CHR-002911, CHR-002912, CHR-002913,
CHR-002914, CHR-002915, CHR-002916, CHR-002917,
CHR-002918, CHR-002919, CHR-002920, CHR-002921,
CHR-002922, CHR-002923, CHR-002924, CHR-002925,
CHR-002926, CHR-002927, CHR-002928, CHR-002929,
CHR-002930, CHR-002931, CHR-002932, CHR-002933,
CHR-002934, CHR-002935, CHR-002937, CHR-002938,
CHR-002939, CHR-002940, CHR-002941, CHR-002942,
CHR-002943, CHR-002944, CHR-002945, CHR-002946,
CHR-002947, CHR-002948, CHR-002949, CHR-002950,
CHR-002951, CHR-002952, CHR-002953, CHR-002954,
CHR-002955, CHR-002956, CHR-002957, CHR-002958,
CHR-002959, CHR-002960, CHR-002961, CHR-003437,
CHR-002962, CHR-002963, CHR-002964, CHR-002965,
CHR-002966, CHR-002967, CHR-002968, CHR-002969,
CHR-002970, CHR-002971, CHR-002972, CHR-002973,
CHR-002974, CHR-002975, CHR-002976, CHR-002977,
CHR-002978, CHR-002979, CHR-002980, CHR-002981,
CHR-002982, CHR-002983, CHR-002984, CHR-002985,
CHR-002986, CHR-002987, CHR-002988, CHR-002989,
CHR-002990, CHR-002991, CHR-002992, CHR-002993,
CHR-002994, CHR-002995, CHR-002996, CHR-002997,
CHR-002998, CHR-002999, CHR-003000 CHR-003001,
CHR-003002, CHR-003003, CHR-003004, CHR-003005,
CHR-003006, CHR-003007, CHR-003008, CHR-003009,
CHR-003010, CHR-003011, CHR-003012, CHR-003013,
CHR-003014, CHR-003015, CHR-003016, CHR-003017,
CHR-003018, CHR-003019, CHR-003020, CHR-003021,
CHR-003022, CHR-003023, CHR-003024, CHR-003025,
CHR-003026, CHR-003027, CHR-003028, CHR-003029,
CHR-003030, CHR-003031, CHR-003032, CHR-003033,
CHR-003034, CHR-003035, CHR-003036, CHR-003037,
CHR-003038, CHR-003039, CHR-003144, CHR-002848,
CHR-002849, CHR-002850, CHR-002851, CHR-002852,
CHR-002853, CHR-00285, CHR-00285, CHR-002856,
CHR-002857, CHR-002858, CHR-003300, CHR-002859,
CHR-002860, CHR-002936, CHR-00286, CHR-002862,
CHR-00286, CHR-00330, CHR-002864, CHR-002865,
CHR-002866, CHR-002867, CHR-002868, CHR-002869,
CHR-003302, CHR-002870, CHR-002871, CHR-002872,

CHR-002873, CHR-002874, CHR-002875, CHR-002876,
CHR-002877, CHR-002878, CHR-002879, CHR-002880,
CHR-002881, CHR-002882, CHR-002883, CHR-002884,
CHR-002885, CHR-002886, CHR-002887, CHR-002889,
CHR-002890, CHR-002891, CHR-002892, CHR-002893,
CHR-002894, CHR-002895, CHR-002896, CHR-002897,
CHR-002898, CHR-002899, CHR-002900, CHR-002901,
CHR-002902, CHR-002903, CHR-002904, CHR-002905,
CHR-002906, CHR-002907, CHR-002908, CHR-002909,
CHR-002910, CHR-002911, CHR-002912, CHR-002913,
CHR-002914, CHR-002915, CHR-002916, CHR-002917,
CHR-002918, CHR-002919, CHR-002920, CHR-002921,
CHR-002922, CHR-002923, CHR-002924, CHR-002925,
CHR-002926, CHR-002927, CHR-002928, CHR-002929,
CHR-002930, CHR-002931, CHR-002932, CHR-002933,
CHR-002934, CHR-002935, CHR-002937, CHR-002938,
CHR-002939, CHR-002940, CHR-002941, CHR-002942,
CHR-002943, CHR-002944, CHR-002945, CHR-002946,
CHR-002947, CHR-002948, CHR-002949, CHR-002950,
CHR-002951, CHR-002952, CHR-002953, CHR-002954,
CHR-002955, CHR-002956, CHR-002957, CHR-002958,
CHR-002959, CHR-002960, CHR-002961, CHR-003437,
CHR-002962, CHR-002963, CHR-002964, CHR-002965,
CHR-002966, CHR-002967, CHR-002968, CHR-002969,
CHR-002970, CHR-002971, CHR-002972, CHR-002973,
CHR-002974, CHR-002975, CHR-002976, CHR-002977,
CHR-002978, CHR-002979, CHR-002980, CHR-002981,
CHR-002982, CHR-002983, CHR-002984, CHR-002985,
CHR-002986, CHR-002987, CHR-002988, CHR-002989,
CHR-002990, CHR-002991, CHR-002992, CHR-002993,
CHR-002994, CHR-002995, CHR-002996, CHR-002997,
CHR-002998, CHR-002999, CHR-003000, CHR-003001,
CHR-003002, CHR-003003, CHR-003004, CHR-003005,
CHR-003006, CHR-003007, CHR-003008, CHR-003009,
CHR-003010, CHR-003011, CHR-003012, CHR-003013,
CHR-003014, CHR-003015, CHR-003016, CHR-003017,
CHR-003018, CHR-003019, CHR-003020, CHR-003021,
CHR-003022, CHR-003023, CHR-003024, CHR-003025,
CHR-003026, CHR-003027, CHR-003028, CHR-003029,
CHR-003030, CHR-003031, CHR-003032, CHR-003033,
CHR-003034, CHR-003035, CHR-003036, CHR-003037,
CHR-003038, CHR-003039, CHR-003040, CHR-003144.
[30] *Historia – Polskie Towarzystwo Chirurgii Plastycznej, Rekonstrukcyjnej i Estetycznej*, <https://www.ptchprie.pl/historia.html> – 28.06.2023.